

СТАНОВИЩЕ

От: Проф. Тодорка Игнатова Костадинова, д.и., Заместник-ректор „Международно сътрудничество, качество и акредитация“ в Медицински университет – Варна, професор в професионално направление “3.7 Администрация и управление” във Факултет по обществено здравеопазване, ул. „Марин Дринов“ 55, Варна 9002, тел. 052 677089, мобилен тел.: 0889588408, e-mail: kostadinova@mu-varna.bg

относно: дисертационен труд на тема „**Циркулярната миграция на здравните професионалисти – нагласи, предизвикателства и перспективи в България**“

с автор **Илияна Анчева Георгиева** - докторант в редовна форма на обучение.

За: присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление: 3.7 „Администрация и управление“, научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“

Научни ръководители: доц. Мария Рохова – Йорданова, д.у. и доц. Веселина Славова, д.ф.

Основание за изготвяне на становището: Заповед № 109-479/16.11.2023 на Ректора на МУ-Варна за определяне на състав на научното жури и Протокол № 1/28.11.2023 г. от заседание на научното жури за определяне на рецензенти по процедурата за придобиване на ОНС „Доктор“.

I. Данни за процедурата и обща оценка на дисертационния труд

По настоящата процедура са представени всички необходими документи, предвидени в Закона за развитие на академичния състав на Р България, Правилника за приложението му и Правилника за развитие на академичния състав на МУ-Варна.

Докторант Илияна Георгиева има успешно положени изпити за докторантски минимума, изпълнени са дейностите от индивидуалния учебен план и са събрани необходимите кредити с положителни атестационни оценки през периода на обучение в докторската програма.

Разработката на дисертацията е приключена в срок и е разкрита процедура по защита пред научно жури със № 109-479/16.11.2023 на Ректора на МУ-Варна.

Дисертационният труд на Илияна Георгиева разглежда актуален проблем, свързан с циркулярната миграция на здравните професионалисти в България. Ценността и

полезността на разработката се повишава от оригиналния подход на докторантката да комбинира инструменти за количествени и качествени проучвания, за да изследва в дълбочина въпросите за циркулярната миграция и свързаните с нея ефекти.

Представеният дисертационен труд е в обем от 188 страници, от които 147 страници основен текст, структуриран в следните части - въведение, три глави и заключение.

Научното изследване и получените резултати са добре онагледени с 29 фигури и 29 таблици. Справката за използваната литература съдържа общо 220 източника, от които 20 на български и 220 на английски език. Преобладаващата част от цитираните публикации са издадени през последните 10 години, което показва информираност по отношение на актуалните разработки в областта на миграцията на здравните професионалисти.

II. Характеристика и оценка на съдържанието на дисертационния труд

Докторант Георгиева формулира ясно и коректно основната изследователска теза, целта на дисертационния труд и поставените за решаване задачи. Определени са обектът и предметът на изследването, приложен е адекватен изследователски инструментариум.

От начало до края на разработката е видимо нейното лично отношение към проблематиката и професионална ангажираност към темата.

В **първа глава** на дисертационния труд се разглеждат причините за миграция и последиците от нея за изпращащите, приемащите държави и индивидите. До голяма степен факторите, които оказват влияние в здравеопазването и ефектите от миграционните движения намират обяснение в общите теории за миграция. В тази връзка са представени концепциите, които предлагат представителите на различни научни области, изведени са различни класификации на теориите за миграция според нивото на анализ (теории на микро-, макро- и мезониво), според фокуса им върху определени области (социология, икономика, география) и според това дали разглеждат причините и формите на миграцията или изучават явлението като възобновяващо се. На тази основа са изведени факторите на микро- и макрониво, които насочват индивида към решението да мигрира към определена страна или регион. Прави впечатление, че резултатите от проведените през годините проучвания показват сходни причини за миграция, като авторите често ги обединяват в две групи наречени “отблъскващи фактори” (push factors) и “привличащи фактори” (pull factors). Представени са и основните отблъскващи и привличащи фактори в доклад на СЗО за миграцията на здравните професионалисти в европейския регион. Резултатите от изследванията показват, че факторите, които влияят върху движението на медицинските

специалисти, са най-разнообразни, като най-силен стимул сред тях представляват икономическите мотиви.

Във **втора глава** са представени подробно резултатите от проучването. Машабното анкетно проучване е проведено от специализирана социологическа агенция в периода май-юни 2022 г. с помощта на стандартизирана онлайн анкета сред медицински специалисти в България (лекари, зъболекари, медицински сестри и акушерки). Критериите за включването им в извадката са следните:

- да бъдат български граждани;
- да практикуват по специалността си.

Извадката е планирана при използване на два критерия за репрезентативност – разпределение на медицинските специалисти според типа на населеното място (столица, областен град, малък град, село) и според професията (лекари, зъболекари, медицински сестри и акушерки). Респондентите са включени в извадката на базата на случаен подбор, като след отстраняване на непълните въпросници броят на анкетите, които са включени в анализа, е 447.

Дизайнът на въпросника е разработен въз основа на разглежданите теории за миграция и проведените изследвания в тази област.

Целта на качествено проучване под формата на интервю е да се изследва опитът на участвали в явлението медицински специалисти. В рамките на качествено проучване са интервюирани здравни професионалисти, които са селектирани целенасочено, без да се спазва принципа на случаен подбор. Те са набрани чрез запитвания сред познати и в социалните мрежи. Проучването е проведено в периода ноември 2022 – юни 2023 г. по три основни теми, свързани с цели и мотиви за миграция на медицинските специалисти; причини за циркулярна миграция, срещани трудности и възприемани ползи и негативи от участие в явлението; оценка на условия в страната за развитие на циркулярната миграция.

Проучванията са одобрени от Комисията по етика на научните изследвания към Медицински университет – Варна с Решение № 115/31.03.2022 г. и Решение № 121/06.10.2022 г.

Представено и защитено е възприемането на циркулярната миграция на медицински специалисти като подходящ инструмент за справяне с предизвикателствата пред здравните системи, дължаща се най-вече на способността на феномена да генерира тристранни ползи за участниците в процеса (Triple Win Concept). Тази концепция се дефинира като движение на висококвалифицирани професионалисти между приемащите и изпращащите държави, което генерира ползи за всички участници в процеса. Прави добро впечатление постигането на добър баланс както в изследването, така и в анализа на резултатите като наред с ползите, се посочват някои негативни последици, до които води циркулярната миграция.

В **трета глава** са представени резултатите от анкетното проучване относно нагласите за миграция на медицинските специалисти в България. При формирането й водещо значение има типа на населеното място и професията.

Освен демографските и социално-икономическите характеристики са разгледани и професионалните такива. От включените в извадката медицински специалисти най-голям дял заемат лекарите с призната специалност и медицинските сестри, здравните професионалисти с над 20 години трудов стаж и тези от тях, които работят в многопрофилни болници.

Резултатите показват, че респондентите са по-скоро неудовлетворени от организацията на здравната система (1,99) и получаваното възнаграждение в лечебното заведение, в което работят (2,28).

Във основа на резултатите от анализа, докторант Георгиева представя обобщени фактори с най-силно и най-слабо влияние върху избора на медицинските специалисти да работят в България. Детерминантите със силно въздействие (със средна оценка над 2,50) са обединени в групата на факторите, които задържат здравните професионалисти в страната (stick factors), а тези със слабо влияние (със средна оценка под 2,50) – в групата на отблъскващите фактори (push factors).

Оценявам високо комбинираното изследване на причините за емиграция сред респондентите, които са работили в чужбина и тези, които не са, или т.нар. „привличащи фактори“ (pull factors). За целта са изведени и сравнени средните стойности на всички фактори, като степените на влияние са представени в ординална скала (от 1 - без значение, до 4 – с много силно влияние). Основни привличащи фактори на макрониво за медицинските специалисти, които са били професионално активни извън България са свързани с по-високия стандарт на живот в чужбина (3,62). На ниво лечебно заведение основните причини за емиграция са финансови, като най-значителна е притегателната сила на получаваното възнаграждение (3,70), а на лично ниво - по-високото признание на медицинската професия в чужбина (3,69) и възможността за финансово подпомагане на семейството като водеща причина за работа в чужбина (3,59). Въз основа на резултатите от проучването и прецизния анализ е доказана и една от изследователските хипотези, според която основните причини за миграция са икономическите.

В тази глава е представен и модел за стимулиране на циркулярна миграция на медицинските специалисти. В него са изяснени факторите, които оказват влияние върху нагласите за миграция и ремиграция, ефектите до които води тя и инструментите, чрез които може да се стимулира циркулярната миграция. В основата на модела стои идеята, че при прилагане на подходящи инструменти, факторите за миграция могат да се трансформират в мотиви за участие в циркулярна миграция. Това представя явлението извън неговото схващане за спонтанен феномен, а факторите като инструмент, чрез който могат до известна степен да се моделират ефектите от него. Крайните резултати на модела са насочени към разработване на механизми за стимулиране на циркулярната миграция, чрез които да се увеличат положителните и ограничат негативните последици за различните участници в процеса. Формулирани са препоръки на национално, регионално и фирмено ниво в тази област.

Заклучението следва логическата структура на дисертацията и е формулирано изчерпателно и ясно.

III. Приноси и значимост на разработката за практиката

Оценявам високо последователността на докторантката и задълбочения анализ на резултатите от мащабното проучване,

Ценни са резултатите относно факторите за миграция и ефектите върху държавите по произход, държавите-дестинации и на самите медицински специалисти. Те се базират на отлично избрана методология, за което поздравявам докторант Георгиева и нейните научни ръководители.

Приемем всички приноси, формулирани в автореферата както следва:

(1) В резултат на проведеното изследване и анализ на литературни източници са изведени и синтезирани факторите, които подтикват към емиграция медицинските специалисти, факторите, които ги задържат в България, както и тези, които ги мотивират да се върнат в страната след известен престой в чужбина (привличащи, задържащи и фактори за ремиграция).

(2) Въз основа на анализ и синтез на научна литература са систематизирани основните ефекти на миграцията върху държавите по произход, държавите-дестинации и самите медицински специалисти и възможностите на циркулярната миграция да ограничи отрицателните и да засили положителните последици.

(3) Разработен е методически инструментариум за изследване на нагласите за миграция сред българските медицински специалисти, както и за проучване на опита на такива от тях, които са участвали в циркулярна миграция.

(4) Въз основа на резултатите от проведените изследвания е разработен модел за стимулиране на циркулярната миграция, включващ факторите, които оказват влияние върху нагласите за миграция и ремиграция на медицинските специалисти, ефектите от циркулярната миграция и инструментите, чрез които да се улеснят периодичните движения между две държави.

(5) Формулирани са препоръки за стимулиране на циркулярната миграция на национално, регионално и на ниво лечебно заведение.

IV. Автореферат и публикации

Авторефератът отразява достоверно съдържанието на дисертацията и акцентира върху най-важните резултати и изводи от изследването. Подготвен е в обем от 54 страници.

Авторефератът отразява синтезирано съдържанието на дисертацията, описва много добре методологията и представя по убедителен начин най-съществените резултати, изводи и препоръки от проучването.

Докторант Георгиева представя **и 5 публикации** (в т.ч. 1 на английски език), които включват публикация в реферирано и индексирано научно издание и доклади на научни конференции. Изпълнени са минималните национални изисквания по чл.2б, ал.2 и 3 от ЗРАСРБ за придобиване на ОНС „Доктор“.

Участието ѝ в български и международни научни форуми показва, че тематиката и идеите на дисертационния труд са коментирани в научните среди и са видими в публичното пространство.

V. Критични бележки и препоръки

Нямам критични бележки и въпроси към докторантката. Препоръчвам на Илияна Георгиева да публикува резултатите от дисертацията в монография като разшири проучването с ефектите от дигитализиране на здравеопазването и приложението на изкуствен интелект в тази област.

VI. Заключение

Дисертационното изследване предлага широк поглед върху циркулярната миграция на здравните професионалисти – нагласи, предизвикателства и перспективи в България. То е фокусирано по темата и е логически издържано. Познавам докторант Илияна Георгиева от много години при съвместната ни работа по проекти. Тя проявява сериозна ангажираност, отлична теоретична подготовка и креативност в работата си. Тези качества са проявени и при разработване на дисертацията ѝ, в която докторантът показва задълбочени познания, последователно търсене и извличане на практически решения, базирани на убедителен и широкоформатен емпиричен анализ. Налице са възможности за развитие и продължаване на изследването, както в теоретичен, така и практически план, което е индикатор за устойчивостта на резултатите.

Дисертационният труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Р България, Правилника за приложението му и Правилника за развитие на академичния състав на МУ-Варна.

Всичко това ми дава увереността да дам **положителна оценка** и да предложа присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по професионално направление 3.7

„Администрация и управление“, научна специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“ на **Илияна Анчева Георгиева**.

15.01.2024 г.

гр. Варна

Член на научното жури:

Заличено на основание чл. 5,
§1, б. „В“ от Регламент (ЕС)
2016/679

/проф. Тодорка Костадинова, д.и./